

Бевз Т. С.,

*доктор філософії у галузі права,
старший викладач кафедри державно-правових дисциплін
Національного університету «Острозька академія», адвокат*

КРИПТОВАЛЮТИ ТА ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ

Стрімкий розвиток цифрових технологій та поширення криптовалют суттєво трансформують фінансову систему держави. Віртуальні активи дедалі активніше використовуються як засіб інвестування, накопичення капіталу та здійснення міжнародних розрахунків. Одночасно анонімність, децентралізований характер та транскордонність криптовалют створюють значні ризики для системи державного фінансового контролю.

Для України питання правового регулювання криптовалют є особливо актуальним у контексті цифровізації економіки, євроінтеграційних процесів, необхідності протидії легалізації (відмиванню) доходів та забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про віртуальні активи» [3], віртуальний актив – це нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав та має вартість, виражену сукупністю даних в електронній формі.

Однією з ключових проблем у сфері фінансового моніторингу криптовалют є специфічні властивості віртуальних активів, які суттєво відрізняють їх від традиційних фінансових інструментів. Саме ці особливості ускладнюють здійснення державного контролю, податкового адміністрування та фінансового моніторингу.

Традиційна фінансова система функціонує через централізованих посередників – банки, фінансові установи, платіжні

системи та державні органи контролю. Натомість більшість криптовалют функціонують на основі технології blockchain, яка забезпечує децентралізоване зберігання та передачу інформації.

Це означає, що криптовалютні операції підтверджуються учасниками мережі, а не державним чи банківським органом. Оскільки відсутній єдиний центр управління системою, державні органи не мають технічної можливості безпосередньо блокувати або скасовувати транзакції, а контроль за рухом активів є значно складнішим, ніж у банківській системі.

Унаслідок цього криптовалютні операції фактично виходять за межі традиційних механізмів державного фінансового контролю та валютного нагляду.

На відміну від фіатних валют, які емітуються центральними банками держав, криптовалюти не мають єдиного адміністратора, відповідального за їх випуск, обіг або обслуговування.

Наприклад найвідоміша криптовалюта Bitcoin функціонує без центрального банку чи керуючої установи, емісія криптовалют відбувається автоматично за алгоритмами мережі, а управління мережею здійснюється колективно учасниками blockchain-системи.

Це створює низку проблем для державного регулювання, а саме:

- відсутній суб'єкт, до якого можна застосувати адміністративні чи фінансові санкції;
- неможливо зобов'язати систему виконувати вимоги національного законодавства;
- держава обмежена у можливості впливати на функціонування криптовалютного ринку.

Таким чином, класичні механізми банківського та валютного контролю виявляються малоефективними.

Однією з найбільших проблем для фінансового моніторингу є можливість здійснення анонімних або псевдонімних операцій із криптовалютами.

У blockchain-системах користувачі ідентифікуються не за

прізвищем чи паспортними даними, а за криптографічними ключами, адресами електронних гаманців та цифровими ідентифікаторами.

Хоча всі транзакції є відкритими та фіксуються у blockchain, встановити реального власника криптогаманця часто дуже складно, а іноді і практично неможливо.

Додатково проблему посилюють використання VPN-сервісів, анонімні криптовалютні гаманці та сервіси змішування

Усе це створює значні ризики та може сприяти легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню терористичної діяльності, приховуванню незаконних активів та ухиленню від сплати податків.

Операції з криптовалютами здебільшого здійснюються через міжнародні криптовалютні біржі та платформи, які можуть знаходитися поза межами юрисдикції України.

Проблема полягає у тому, що такі біржі можуть не підпадати під українське законодавство, тому державні органи України мають обмежений доступ до інформації про користувачів, внаслідок чого складно здійснювати податковий контроль та виникають труднощі із замороженням активів або виконанням судових рішень.

Крім того, користувачі можуть вільно переміщувати активи між різними юрисдикціями, що ускладнює міжнародне співробітництво у сфері фінансового моніторингу.

Для ефективного контролю за такими операціями державні органи повинні мати висококваліфікованих ІТ-фахівців, спеціальне програмне забезпечення та сучасні технічні ресурси.

Проте на практиці значна частина державних органів не має достатнього технічного забезпечення для відстеження криптовалютних транзакцій, встановлення зв'язків між гаманцями, виявлення схем відмивання коштів та аналізу діяльності DeFi-платформ.

Швидкий розвиток цифрових технологій також призводить до того, що законодавство часто не встигає адаптуватися до нових способів використання криптоактивів.

Таким чином, особливості криптовалют значно ускладнюють реалізацію державного фінансового контролю та потребують формування нових механізмів правового регулювання, міжнародного співробітництва та технологічного забезпечення системи фінансового моніторингу.

Відповідно до статті 6 Закону України «Про фінансовий моніторинг», суб'єкти первинного фінансового моніторингу зобов'язані здійснювати перевірку клієнтів, аналіз фінансових операцій та повідомляти про підозрілі транзакції.

Попри ухвалення Закону України «Про віртуальні активи» [3], в Україні досі відсутній повністю сформований механізм функціонування ринку криптоактивів.

Причинами тому є неповна імплементація рекомендацій FATF, відсутність належного механізму оподаткування операцій з криптовалютами, недостатня координація між правоохоронними органами, використання іноземних криптобірж поза юрисдикцією України.

Відповідно до статті 15 Закону України «Про віртуальні активи» [3], постачальники послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, підлягають державному регулюванню та фінансовому моніторингу.

Однак, попри публічність блокчейн-технології, встановлення особи користувача криптогаманця часто є неможливим без міжнародної співпраці.

Це ускладнює реалізацію вимог статті 11 Закону України «Про фінансовий моніторинг» щодо належної перевірки клієнта та встановлення кінцевого бенефіціарного власника.

DeFi-платформи дозволяють здійснювати фінансові операції без банків та посередників, що фактично унеможливорює класичний державний контроль.

Чинне законодавство України наразі не містить окремого механізму контролю за DeFi-сервісами.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про валюту і валютні операції» [2], валютне регулювання ґрунтується на принципі свободи валютних операцій.

Однак криптовалюти дозволяють фактично обходити традиційні механізми валютного контролю, що створює ризики виведення капіталу за межі держави.

Також Податковий кодекс України [1] наразі не містить комплексного механізму оподаткування операцій із криптовалютами.

Це створює правову невизначеність, ризики ухилення від сплати податків та складність декларування доходів від операцій з віртуальними активами.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що криптовалюти є важливим елементом сучасної цифрової економіки, однак їх використання створює нові виклики для системи державного фінансового контролю.

Недосконалість чинного законодавства, технологічна складність криптовалютних операцій та міжнародний характер обігу віртуальних активів потребують формування комплексної системи державного регулювання.

Ефективний фінансовий моніторинг у сфері криптовалют повинен забезпечувати фінансову безпеку держави, прозорість фінансових операцій, протидію відмиванню коштів, захист прав учасників цифрового ринку та розвиток інноваційної економіки України.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України : Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
2. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2473-VIII. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>
3. Про віртуальні активи : Закон України від 17 лютого 2022 р. № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 6 грудня 2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
5. Про платіжні послуги : Закон України від 30 червня 2021 р. № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>